

EGY ERDÉLYI GYÖKEREKKEL RENDELKEZŐ, LENDVAI SZÁRMAZÁSÚ MŰVÉSZ EMLÉKEZETE

Pataky Kálmán, a legnagyobb Mozart-énekes

A muravidéki magyarok a közelmúltban születésének százhuszadik évfordulóján Pataky Kálmán operaénekesről, Lendva világhírű szülöttéről készítettek filmet, aki erdélyi gyökerekkel is rendelkezik.

→CSERMÁK ZOLTÁN

Pataky Kálmán, a két világháború közötti időszak leghíresebb magyar tenorja 1896. november 14-én Alsólendván született. A Szlovén RTV Magyar Műsorok Stúdiója dokumentumfilmmel emlékezett a művészre. A képkockákon egy nagy ívű karrier bontakozik ki. A művész édesapja, idősebb Pataky Kálmán 1882. február 15-én Erdélyből érkezett Alsólendvára, s huszonöt évig tanított történelmet az állami polgári fiúiskolában. A háromgyerekes középiskolai tanár a város köztisztviselőként álló polgára volt, s nagy lokálpatriótaként tartották számon: az Alsó-Lendvai Híradó hetilap alapítója és évekig felelős szerkesztője, emellett 22 évig a Polgári Olvasóegylet jegyzője volt. A zene is otthonra lelt ebben a családban. Később a családfőt Csáktornyára helyezték, s a diákvárosban bontakozott ki az ifjú Pataky Kálmán zenei tehetsége.

Noha az apa hivatása a nyugati végekre sodorta a családot, a Patakyak Erdélyből származtak, s ezer szállal kötődtek e történelmi vidékhez. A család neobarokk, tekintélyt parancsoló kúriája a Kis-Küküllő menti Désfalva legmagasabb pontjáról tekint a tájra. Az énekes büszke volt nemesi származására, a világ Kolomán von Pataky de Désfalva néven ismerte meg. Erdélyi kötődését bizonyítja egy eddig ismeretlen plakát is: Pataky 1933-ban Marosvásárhelyen adott koncertet.

Fehér foltok

A Pataky Kálmán élete iránt érdeklődők évtizedeken keresztül az énekest bemutató, a Zeneműkiadó gondozásában megjelent kötetre támaszkodtak. Az 1968-ban kiadott monográfiája viszont számos területen hiányos. Erre a művész özvegye egy interjúban hívta fel a figyelmet. A tűzérőhadnagy tenorszerében című dokumentumfilmet a költő, zenei szakíró Baranyi Ferenc készítette, s az összeállítás Pataky feleségével, Beregi Leával készített beszélgetésen alapszik. A 37 perces tévéfilm inkább a hitvesi emlékek mentén rajzolta meg Pataky portróját, a nagyközönség számára számos adat azonban továbbra is rejtve maradt. Az évfordulóra készített film szerkesztői e fehér foltok titkait is próbálták felderíteni. Ilyen volt többek között a művész halláskárosodása. Fiatalkorában, a család erdélyi birtokán egy bal eset érte, amely kihatott későbbi pályafutására is. A hallássérülés

Pataky Bécsben lett híres, de rendszeresen fellépett Budapesten is

csak fokozódott a nagy háború alatt, amelyet tüzértisztként harcolt végig. Abszolút hallását szerencsére nem vesztette el, s pályafutása alatt embert próbáló gyakorlatokkal tartotta fenn hangjának kényes tisztaságát.

Sikerek Budapesttől Bécsig

Pataky pályája a budapesti Operaházban indult: a pesti lapok 1921 nyarán egy új tehetség meghallgatásáról cikkeztek. Fél év múltán színpadra is állhatott: Verdi Rigolettójában a legnagyobbakat is nehéz feladat elé állító, rettegett magas C-s mantuai herceg szerepét bízták rá. Gál György Sándor neves szakíró bársonyos hangú gavallérként jellemzi a figurát. A siker nyomán a fővárosban sorra énekelhette az operairodalom nagy tenorszerégeit. Jóllehet a legnemesebb lírai tenor volt, de olyan hőstenor alakításokra is vállalkozott, mint Radames az Aida című operában, és számos Wagner-szerében is helytállt. A budapesti Operában Pataky csak öt évig volt tag, de utána évtizedekig, 1945-ig folyamatosan visszajárt évi harminc előadásra.

A rövid időszak alatt a fiatal tehetségre túlünk nyugatabbra is felfigyeltek. 1926-ban Bécsbe szerződött, és Verdi A végzet hatalma című operájában Alvaro fi gurájában debütált. Művészetét 1926 és 1939 között, a Bécsben töltött éve alatt ért fel a csúcsra: a 12 év alatt 22 szerepet énekel 263 alkalommal. Emellett külön elismerés övezte 1936-os fellépését a salzburgi Fidelio előadásán. Arturo Toscanini – akinek nem volt kenyeré a dicséret – szuperlatívuszokban beszélt Florestan alakításáról. Élete talán legnagyobb

sikerét 1936-ban a glyndebourne-i fesztivál Don Giovannijában aratta. A Fritz Busch vezényletével készített felvétel azóta is az egyik legjobb Don Giovanni lemezek számát, s a magyar tenor Don Ottavio alakítása is kiállta az idők pró-

→Pataky Kálmán, Lendva nagy szülőtte gazdag művészi pályát futhatott be. Köszönhette ezt isteni adottságának, tehetségének és szorgalmának. Mindvégig megmaradt magyarnak, az emigráció súlyos lelki terhet jelentett számára.

báját. Talán ennek is köszönhető, hogy Pataky Kálmánt azóta a legnagyobb Mozart-énekesek között tartják számon. Bécsi tartózkodása idején is gyakori vendég volt a budapesti operában. A kritikák

A család ősi birtoka a Kis-Küküllő menti Désfalván

kiemelték, hogy „hatalmas szerepe vetekszik a legsúlyosabb hősi tenorszeretekkel”, s dicsérték gyönyörű hangját, játékát.

Sikerei nyomán az intrikák is utolérték mindkét fővárosban. A császárvárosban művészetét előszeretettel hasonlították össze a bécsiek kedvencével, Alfred Piccaverrel. Más írárok Pataky Kálmán Volksoperben való fellépésével foglalkoztak, a művész szerint nem lehetett kizárólagos a Staatsoperrel kötött szerződése, de ez a meglátása nem találkozott munkáltatója véleményével. A magyar sajtóban a budapesti sikereket felhangok is kísérték, gyakran támadták, hogy miért énekel a budapesti Operaházban németül. Pedig semmi hazafiatlanság nem állt e mögött: a művésznek elfoglaltsága miatt egyszerűen nem volt ideje minden szerepét magyarul is megtanulnia. Gazdag repertoárjának 80 szerepéből egyébként 19-et legalább két nyelven tudott. Pataky igazi világpolgárként lépett fel Európa nagy operaházaiban, az Újvilágban legtöbbször Argentínában szerepelt: 115 előadásra állt színpadra és 43 koncertet adott.

Nyugati emigrációban

A háborút Budapesten vészelte át, nélkülözésben. Felesége és apósa, a híres színész, Beregi Oszkár a megkülönböztető törvények miatt bujkálni kényszerült, az énekes szolidaritást vállalt a családtagokkal. Magyarországról főleg a körülmények késztették távozásra, a művész felkészülésének alapvető feltételei sem voltak meg.

Az új haza választásában a nosztalgia, a korábbi sikerek játszottak szerepet; feleségével Argentínába utazott. A dél-amerikai országban a Pataky házaspár a háború előtt vásárolt kis nyaralóban akarta elfeledni a háború borzalmait. Kezdetben szerencsésük volt: noha az évadra a Buenos Aires-i operaszézon sztárjait már leszerződötték, mégis a művészre bízták a Tosca és a Bohémélet tenor főszerepét, s oratóriumokban is fellépett. Ekkor törés következett be pályafutásában. Az emigrációban rövid ideig még Chilében is éltek, majd Kaliforniába költöztek. A relikviák itt

gyérebbé válnak, de tanúságuk szerint Pataky nem hagyta abba a koncertezést, 1951 márciusában például a virginiai Richmondban lépett fel. A Westhampton Theaterben többek között Kodály-dalokat is műsorára tűzött. Ugyanebben az évben, májusban a michigani Ann Arborban Verdi Requiemjének tenor szólamát énekelte. A kiváló művész 1964. február 29-én hirtelen hunyt el, hamvait később Budapesten helyezték örök nyugalomra.

Megfeszített kutatómunka

A dokumnetumfilm készítői a rendkívül gazdag életpályát kívánták hitelesen bemutatni: hat ország tájain követték Pataky karrierjének állomásait. Erdélyben a stáb az egykori Pataky kúriába látogatott, Bécsben és Csáktornyán is forogott. Budapesten az Operában és a Vigadóban dolgoztak, és lerótták kegyeletüket a művész sírjánál is. A dokumentumfilm szegényebb lett volna dél-amerikai felvételek nélkül, a vágóképek a Buenos Aires-i Városi televízió archívumából érkeztek.

A kutatás során igazi kultúrtörténeti érdekességek is felbukkantak. Pataky 1942-es Margitszigeti Szabadtéri Színpadi fellépéséről csak egy nyúl farknyi felvétel maradt ránk: az idősebb és az ifjabb Johann Strauss zenéjéből összeállított Bécsi keringőben egy villanásra tűnik fel. Karczag Mártonnak, az Operaház főemléktárosaának köszönhetően Schubert-Berté Három a kislány című dalművének margitszigeti bemutatójáról találtak a kutatók híradórészletet. A művész Schubert szomorú alakját formálta meg, művészetét ez az egyetlen ismert mozgókép őrzi. Az argentinai dokumentumokat a filmesek a Teatro Colon gyűjteményéből kívánták beszerezni, míg végül az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet emléktárában találták meg. Minden bizonnyal a Beregi-hagyaték egy részére lelték. Visszaemlékezések szerint Beregi Lea 1996-ban bekövetkezett halála után a gazdag kulturális örökség szétszóródott. Szerencsére Patakyra vonatkozó dokumentumokat, fényképeket rejtettek az intézet fiókjai, s éppen azokat, amelyeket a filmkészítők a dél-amerikai országból vártak eredménytelenül.

Pataky Kálmán, Lendva nagy szülőtte gazdag művészi pályát futhatott be. Köszönhette ezt isteni adottságának, tehetségének és szorgalmának. Mindvégig megmaradt magyarnak, az emigráció súlyos lelki terhet jelentett számára. Élete igazi magyar sors: siker, betegség, jómód, nélkülözés, dicsőség, kudarc és... hontalanság jutott neki osztályrészül. Művészetét az idő múlásával egyre töretlenebbül értékeli nagyra: kivívta méltó helyét az operatörténet arany oldalain. Színes egyéniségét, kivételes művészetét az évfordulón a lendvai alkotók állították reflektorfénybe.